

LUNDS UNIVERSITET

Azem Rushiti

Förutsättningsläran
- En rättsregel i svensk rätt?

Examensarbete

15 HP

Handledare
Boel Flodgren

Ämnesområde
Avtalsrätt
VT 2017

Innehållsförteckning

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord	6
Förkortningar	7
1. Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Ämnet	9
1.3 Definitioner	9
1.4 Syfte och frågeställningar	10
1.5 Avgränsningar	10
1.6 Metod och Material	11
1.7 Forskningsläge	12
1.8 Disposition	12
2. Förutsättningslärans historiska bakgrund	13
2.1 Clausula rebus sic stantibus	13
2.1.1 Den moderna förutsättningslärans framväxt	13
2.1.2 Den subjektiva förutsättningsläran	14
2.1.3 Den objektiva förutsättningsläran	14
3. Betydelsen av ändrade förhållanden	16
4. Förutsättningsläran	18
4.1 Förutsättningslärans innebörd	18
4.2 Förutsättningsbegreppet	19
4.2.1 Inledning	19
4.2.2 Förutsättningar	19
4.2.3 Oriktiga och bristande förutsättningar	20
4.3 Förutsättningslärans rekvisit	20
4.3.1 Väsentlighetsrekvisitet	20
4.3.2 Synbarhetsrekvisitet	21

4.3.3 Riskrekvisitet	22
5. Förutsättningsläran i svensk rätt	24
5.1 Inledning	24
5.2 NJA 1936 s. 368	24
5.3 NJA 1970 s. 72	24
5.3.1 Lehrbergs kommentar till NJA 1970 s. 72	25
5.3.2 Hellners kommentar till NJA 1970 s. 72	25
5.4 NJA 1981 s. 269	26
5.5 NJA 1985 s. 178	27
5.6 NJA 1993 s. 319	27
5.7 NJA 1996 s. 410	28
5.8 Göta Hovrätt mål nr FT 856-13	28
6. Den omdiskuterade läran	30
6.1 Inledning	30
6.2 Axel Adlercreutz	30
6.3 Jan Hellner	31
6.4 Bert Lehrberg	32
6.5 Thomas Wilhelmsson	32
6.6 Jan Ramberg, Christina Ramberg	33
6.7 Boel Flodgren	34
6.8 Rolf Dotevall	34
7. Rättsföljderna	35
7.1 Allmänt	35
7.2 Rättsverkningarna enligt doktrinen	35
7.3 Omständigheter som kan utesluta rättsföljder	37
8. Analys	39
8.1 Sammanfattning	39
9. Slutsats	44
10. Avslutande kommentarer	45
11. Käll- och litteraturförteckning	47

Summary

Problems arising in contractual relationships appear to be a common occurrence in most contractual relationships. This can either be due to the facts which the parties have not foreseen at the conclusion of the contract, or a result of a development of events differently from what the parties have expected. To be able to take into account all possible relevant circumstances at the conclusion of the agreement, or to anticipate event developments thereafter as a contracting party in connection with the conclusion of an agreement, is impossible. The regulated area regarding mistakes or changed circumstances only treats certain types of conditions and is not exhaustive. It can happen that one of the parties wants to withdraw from the contract because the transaction, due to unknown or unforeseen circumstances, becomes less favorable or more difficult than the party anticipated. The basic principle of contract law that contracts must be fulfilled, *pacta sunt servanda*, is still valid; this means that the contract is binding, regardless of whether these conditions are deficient.

Most contracts are based on some kind of conditions (förutsättningar). The party who enters into a contract on certain conditions also expects that these conditions will be fulfilled. Problems in contractual relationships are often discovered when some unknown or unforeseen circumstance causes the obligations to become less favorable or more difficult than anticipated. Such agreements may appear as unjust, unfair, or otherwise unreasonable to uphold. To demand the fulfillment of such an agreement can then be regarded as unreasonable. In exceptional circumstances, a party may be exempted from its contractual obligations by means of, e.g. invalidity rules. Agreements can also be declared inactive with reference to the conclusion of the agreement under incorrect conditions.

A situation may occur in which a party, claiming a mistaken assumption or change in circumstances, wants to withdraw from the agreement, even-if the situation that has occurred is not explicitly regulated in the contract. In such cases the doctrine of failed assumptions (förutsättningsläran) might be invoked to invalidate the contract.

Sammanfattning

Att problem kan uppstå i avtalsrelationer förefaller således vara ett vanligt förekommande i flertalet avtalsförhållanden. Detta kan antingen bero på förhållanden som avtalsparterna inte har förutsett vid avtalets ingående, eller till följd av att händelserna utvecklats sig annorlunda än vad avtalsparterna har räknat med. Att som avtalspart i samband med att avtal ingås kunna beakta alla tänkbara relevanta omständigheter vid avtalets ingående eller kunna förutse händelseutvecklingen därefter är omöjligt. Regelverket som reglerar betydelsen av misstag eller ändrade förhållanden för avtalets giltighet behandlar endast vissa typer av förutsättningar och är inte uttömmande. Det kan inträffa att någon av parterna vill frånträda avtalet, därför att rättshandlingen på grund av okända eller oförutsedda omständigheter blivit mindre förmånlig eller mer besvärlig än vad avtalsparten har förutsett. Grundprincipen inom avtalsrätten är att avtal skall hållas, *pacta sunt servanda*. Som huvudregel gäller således att avtalet är bindande även om de förutsättningar, som en part utgått ifrån, brister.

Flertalet avtal bygger på någon form av förutsättningar. Den part som utgår från en förutsättning vid avtalets ingående förväntar också sig att dessa förutsättningar ska förverkligas. Problem i avtalsrelationer uppstår ofta när någon okänd eller oförutsedd omständighet gör att de avtalade förpliktelserna blir mindre förmånliga eller mer besvärliga än man har förutsett. Sådana avtal kan ibland framstå som orättfärdiga, otillbörliga eller på annat sätt oskäligen upprätthållna. Att kräva fullgörande av ett sådant avtal kan då ses som orimligt. I undantagsfall kan en part befrias från sina avtalsförpliktelser med hjälp av t.ex. regler om ogiltighet. Men avtal kan också förklaras överksamma med hänvisning till att avtalet ingåtts under felaktiga förutsättningar.

Det inträffar situationer då en avtalspart vill åberopa ett misstag eller en senare inträffad ändring i förhållandena för att kunna frigöra sig från avtalet, även i fall som inte omfattas av de uttryckliga ogiltighetsreglerna. För fall som inte omfattas av de uttryckliga ogiltighetsreglerna, kan förutsättningsläran i vissa situationer användas för att göra avtalet överksamt.

Förord

Inledningsvis vill jag passa på att tacka mina två underbara barn, tack Melissa, tack Milton för att ni fyller mina dagar med liv. Ett särskilt tack vill jag rikta till min fru Samire, som har lyssnat och uppmuntrat mig under författandet av detta arbete, det är ditt fantastiska stöd som har fört mig fram.

Avslutningsvis vill jag även rikta ett speciellt tack till min handledare Boel Flodgren för den hjälp hon har bidragit med under författandet av detta arbete.

Lund, maj 2017.

Azem Rushiti

Förkortningar

A.a.	Anfört arbete
AB 54	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (numera AB 04)
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
DCFR	Draft Common Frame of References, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
KköpL	Konsumentköplag
KöpL	Köplag
NJA	Nytt juridiskt arkiv
PECL	Principles of European Contract Law
Prop.	Regeringens proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätt
UNIDROIT	International Institute for the Unification of Private Law

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Ett avtal är en överenskommelse som medför ömsesidiga förpliktelser och rättigheter. Avtal kan vara av varierande slag och förekommer i olika situationer. Det gemensamma är att man vill åstadkomma en förändring eller säkerställa något varaktigt.¹ Avtalet är ett instrument i den ekonomiska omsättningens tjänst. Avtalet är den rättshandling som reglerar olika slags rättsförhållanden av såväl tillfällig som varaktig natur.²

Avtalsrätten vilar på principerna om avtalsfrihet, dvs. att var och en har möjligheten och friheten att fritt ingå avtal och skyldigheten som avtalspart att uppfylla sina avtalslöften. Som utgångspunkt innebär avtalsfriheten att en part är fri att sluta avtal med vem parten vill och på vilka villkor som helst.³ För att det ekonomiska livet ska kunna fungera måste avtalsparterna kunna förlita sig på att avtal hålls. En grundläggande princip inom svensk avtalsrätt är att avtal är bindande och skall hållas, *pacta sunt servanda*. Principen syftar till att säkerställa att en part som ingått ett avtal fullgör sin del av avtalet.⁴ Så blir det inte alltid. För de fall en part inte står fast vid ett ingånget avtal, dvs. vid parts underlåtenhet att uppfylla sin del av avtalet, föreligger vanligtvis ett kontraktsbrott. Det kan dock inte anses som rimligt att kräva fullgörelse av ett avtal under alla omständigheter oavsett vad som senare inträffar.⁵ Särskilt om avtalspart på grund av okända omständigheter eller oförutsedda händelser inte känt till eller förutsatt förändring.⁶ I sådana fall kan det framstå som orättfärdigt, otillbörligt eller på annat sätt oskäligt att upprätthålla avtalet.

Hur är det då möjligt för en part att frånträda avtalets rättsverkningar när denne företagit en rättshandling under felaktiga förutsättningar? Som huvudregel gäller att vardera avtalsparten själv bär risken för sina förutsättningar.⁷ Ogiltighetsreglerna i avtalslagen behandlar endast vissa typer av förutsättningar och ger inget uttömmande svar på den frågan.⁸ Situationer av

---

¹ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 17.

² Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 19.

³ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 29.

⁴ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, s. 47 ff.

⁵ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 199.

⁶ Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 223.

⁷ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 312.

⁸ Lehrberg, *Förutsättningsläran då och nu*, s. 432.

denna typ resulterar oftast i att part som företagit rättshandlingen ångrar sig och i flertalet fall vill försöka komma ifrån den genom att få rättshandlingen ogiltigförklarad.⁹

1.2 Ämnet

När är det möjligt att frånträda en rättshandling i situationer där rättshandlingen på grund av okända eller oförutsedda omständigheter blivit mindre förmånlig eller mer besvärlig än vad avtalsparten har förutsett. Ogiltighetsreglerna i avtalslagen behandlar endast vissa typer av förutsättningar och ger inget uttömmande svar på denna fråga.

Avtalslagen reglerar endast delar i avtalsrätten. Vad gäller ogiltighetsläran har viktiga frågor lämnats utanför det lagreglerade området. Vid lagens tillkomst 1915 uttalade den så kallade obligationsrättskommittén, som utarbetade förslaget till avtalslag, att ”dessa frågor icke var mogna för lagstiftning”.¹⁰ En av de ogiltighetsgrunder som av denna anledning lämnades utanför det lagreglerade området var den så kallade förutsättningsläran. Förutsättningsläran har varit föremål för omfattande diskussioner i den juridiska doktrinen. Eftersom det inte finns något direkt lagstöd för förutsättningsläran är den inte helt klar i sina konturer och detta gör en undersökning av rättsläget av idag angelägen.

1.3 Definitioner

En rättsnorm som är specifikt formulerad som en del av den skrivna rätten kallas en lagregel. En rättsregel kan också vara uttolkad av en domstol i praxis, eller återfinnas i uttalanden i lagförarbeten eller i juridisk doktrin. Till skillnad från lagregler är sådana rättsnormer oskriven rätt. Eftersom förutsättningsläran är ett oreglerat område och saknar uttryckligt lagstöd, regleras den främst inom rättspraxis och doktrin och utgör därmed en rättsregel utanför den skrivna rätten.¹¹ Förutsättningsläran är således en otydlig princip/lära/rättsgrundsats. När det i detta arbete talas om förutsättningsläran kan det således handla om förutsättningsläran såväl som en princip, som en ogiltighetsgrund, som ett rättsområde och/eller som en allmän rättsgrundsats.

---

⁹ Lehrberg, *Förutsättningsläran – en rättsregel i modern svensk rätt*, s. 189.

¹⁰ Förslag till lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 31 jan 1914, s. 137.

¹¹ Hydén, *Rättsregler*, s. 157 ff.

I den fortsatta framställningen kallas den part som företagit en rättshandling under felaktiga förutsättningar för löftesgivaren, den gentemot vilken rättshandlingen företagits kallas kontrahent eller motpart.

1.4 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att närmare utreda när förutsättningar som en part haft vid avtalets ingående kan medföra att en rättshandling blir ogiltig. I fokus för intresset står den så kallade förutsättningsläran.

Syftet mynnar ut i mer detaljerade frågeställningar:

- Utgör förutsättningsläran en gällande rättsregel i svensk rätt?
Om svaret på denna fråga är ja,
- Under vilka omständigheter kan i så fall förutsättningsläran åberopas?
- Vilka rättsföljder medför tillämpningen av förutsättningsläran?
- Vilka omständigheter kan utesluta förutsättningspåföljder?

1.5 Avgränsningar

Uppsatsen behandlar endast svensk rätt. Den främsta rättskällan är rättspraxis huvudsakligen från 1980-talet och framåt. Eftersom litteraturen inom området är rikhaltig och viktig, kommer den att utgöra ett viktigt underlag för framställningen av denna uppsats.

Uppsatsen begränsar sig att endast behandla s.k. felaktiga förutsättningar, dvs. förutsättningar som får betydelse när förhållandena ändras under avtalstiden vid alla avtalssituationer.

Uppsatsen kommer att beröra avtalslagens ogiltighetsregler i viss mån, men kommer inte att behandla dem mer ingående. Förhållandet mellan förutsättningsläran och 36 § avtalslagen om möjligheten att jämka avtalsvillkor, är ett annat område som inte kommer att behandlas i denna uppsats. Redovisade avgränsningar motiveras utifrån tid och utrymme.

1.6 Metod och material

Syftet med uppsatsen är att utreda gällande rätt och jag har använt mig av traditionell rättsdogmatisk metod.¹² Den rättsdogmatiska metoden innebär tolkning och tillämpning av rättskällorna, dvs. i mitt fall främst lagtext, förarbeten, rättspraxis och den juridiska doktrinen. Med utgångspunkt i ovan nämnda rättskällor kommer frågeställningarna i det följande att analyseras och besvaras.¹³

Att läsa och tolka rättspraxis är betydligt svårare än att läsa och tolka lagtext och dess förarbeten. Ett prejudikat syftar till att ge ledning åt rättstillämpningen. För att kunna hämta ledning ur ett sådant avgörande och bedöma dess betydelse som prejudikat erfordras en rättsfallstolkning i olika steg. Först och främst krävs att man fastställer avgörandets innehåll, dvs. rättsföljden i målet och vilka konkreta rättsfakta som motiverat rättsföljden. När prejudikatets innebörd har fastställts, generaliserar man det samband som konstaterats mellan konkreta rättsfakta och rättsföljden. Genom denna generalisering erhåller man sedan en rättsregel eller en rättsprincip med rekvirit och rättsföljd. I rättsfallstolkningen skall slutligen rättsregeln eller rättsprincipen justeras för att passa in bland övriga rättsregler och rättskällor.¹⁴

Som ovan framgått är den främsta rättskällan för förutsättningsläran rättspraxis och då huvudsakligen rättspraxis från 1980-talet och framåt. Diskussionen i den juridiska doktrinen är omfattande och viktig medan förarbetena är knapphändiga. Någon lagtext om förutsättningsläran finns, som framgått ovan, inte.

Jag har valt att använda mig av den litteratur som har störst betydelse på området, dvs. den litteratur som citeras mest. Hit hör verk av Axel Adlercreutz, Jan Hellner, Bert Lehrberg, Jan Ramberg, Christina Ramberg, Boel Flodgren, Rolf Dotevall och Kurt Grönfors etc.

---

¹² Lehrberg, *Praktisk juridisk metod*, s. 26 f.

¹³ A.a., s. 34 ff.

¹⁴ A.a., s 175 ff.

1.7 Forskningsläge

För en bredare och mer ingående analys inom svensk rätt hänvisas till bl.a. Bert Lehrbergs omfattande undersökning av denna lära som redovisas i hans avhandling *Förutsättningsläran, allmänna betingelser för möjligheten att frånträda rättshandlingar på grund av okända eller oförutsedda omständigheter*, utgiven 1989. När det gäller förutsättningslärans utformning har praxis utvecklats inom området och blivit mer objektiv och därmed tydligare.

1.8 Disposition

Uppsatsen är tänkt att ge läsaren kunskaper och förståelse kring den avtalsrättsliga problematik som gäller ändrade förhållanden, där beaktandet av avtalspartens förutsättningar spelar en avgörande roll. Uppsatsen riktar sig till läsare med basala juridiska kunskaper. Den fortsatta framställningen disponeras enligt följande;

Uppsatsen inleds med en beskrivning av bakgrunden till ämnet, följt av en redogörelse för uppsatsens syfte och frågeställningar. Därefter presenteras den metod och det material som ligger till grund för arbetet. Andra kapitlet innehåller en historisk tillbakablick. I det tredje kapitlet redogörs för betydelsen av ändrade förhållanden. Det fjärde kapitlet ger en beskrivning av förutsättningsläran som en allmän rättsprincip, följt av en mer ingående beskrivning av förutsättningsbegreppet och förutsättningslärans rekvisit. I det femte kapitlet följer en redogörelse av domstolsavgöranden främst hämtade ur rättspraxis avseende tillämpningen av förutsättningsläran i svensk rätt. En mer ingående kronologiskt uppställd redogörelse bland författarna och deras meningsskiljaktigheter beträffande förutsättningsläran i den juridiska doktrinen följer i det sjätte kapitlet. Rättsverkningarna av felaktiga förutsättningar samt de omständigheter som kan utesluta rättsföljder diskuteras i kapitel sju. I de avslutande kapitlen presenterar författaren sina slutsatser.

2. Förutsättningslärans historiska bakgrund

2.1. Clausula rebus sic stantibus

Det sägs att förutsättningsfrågor torde vara ett av avtalsrättens äldsta problem.¹⁵ Redan under den romerska rätten utgick den så kallade klausulläran (clausula rebus sic stantibus) från förutsättningen att samtliga avtal ansågs vara träffade under ett förbehåll dvs. ett underförstått avtalsvillkor, att förhållandena skulle förbli oförändrade.¹⁶ Genom denna klausullära försökte man legitimera en rätt för att kunna frånträda ingångna avtal när förhållanden ändrats på ett sådant sätt, att en avtalspart skulle ha avstått från att ingå avtalet om han på förhand insett förändringen. Under 1700-talet föll läran i vanrykte och var så gott som övergiven i ett helt sekel.¹⁷

2.1.1 Den moderna förutsättningslärans framväxt

Förutsättningsläran sådan vi idag känner den har sitt ursprung i den tyska rätten. Bernhard Windscheid är den tyska rättsvetenskapsman som formulerade förutsättningsläran under mitten av 1800-talet.¹⁸ Enligt Windscheid var en förutsättning en viljebegränsning på samma sätt som avtalsvillkoret. Teoretiskt förklarade han förutsättningens rättsverkningar enligt följande. På liknande sätt som vid förklaringsmisstag överensstämde inte viljeförklaringen med avgivarens ”verkliga” vilja, det förelåg vid en relevant förutsättning en avvikelse från den ”egentliga” viljan. I sådana uppkomna situationer uppstod enligt Windscheid ett missförhållande där löftesgivaren inte längre ville vara bunden av den felaktiga förutsättningen. Löftesgivaren kunde i sin tur åberopa dessa missförhållanden för att undgå bundenhet om viljeförklaringen gjordes gällande mot honom dvs. att avtalet blev överksam till följd av ändrade förhållanden.¹⁹

Windscheids förutsättningslära utsattes emellertid för kritik. Något mellanting mellan en bevekelsegrund, utan vilken viljeförklaringen inte skulle ha avgivits och en betingelse fanns inte enligt kritikerna som avvisade denna lära. Inte heller gav Windscheids något mer uttryckligt krav än att förutsättningen och dess väsentlighet varit synbara, det gjordes heller

---

¹⁵ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 33.

¹⁶ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 199.

¹⁷ Lehrberg, *Förutsättningsläran då och nu*, s. 420.

¹⁸ Lehrberg, *Förutsättningsläran – en rättsregel i modern svensk rätt*, s. 192.

¹⁹ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 34 f.

ingen skillnad på de väsentligt relevanta förutsättningarna vilka hamnade i skymundan då Windscheid istället fokuserade på att påvisa förutsättningarnas existens menade kritikerna.²⁰

2.1.2 Den subjektiva förutsättningsläran

Genom att bygga på Windscheids definition av förutsättningen omarbetade och nyanserade den danske rättsvetenskapsmannen Julius Lassen den i Norden subjektiva förutsättningsläran.²¹ Enligt Lassen medförde den felaktiga förutsättningen löftets ogiltighet om den för mottagaren varit synbar. Av det uppställda kravet skulle förutsättningen vara väsentlig i den betydelsen att löftesgivaren inte skulle avgivit löftet om denne vetat om den felaktiga förutsättningen. Därutöver var viljebegränsningen ett annat begrepp som omfattades av Lassens förutsättningslära, vars innebörd var avhängigt av om löftesgivaren hade villkorat sitt löfte vid avtalsslutet, ifall den felaktiga förutsättningen hade uppdagats under avtalsförhandlingarna. Här talar man om parternas hypotetiska viljor vilka anses avgörande för relevansbedömningen.²² Även denna variant av den subjektiva förutsättningsläran kom att bli föremål för kritik. Bland annat gjorde dansken Ernst Möller gällande att det inte gick att fastställa vilket handlingsalternativ parterna skulle ha valt, om möjligheten av förutsättningens felaktighet kommit på tal. Även Henry Ussing kom att ansluta sig till denna kritik och ansåg vidare att subjektivismen i förutsättningsläran var omöjlig att praktisera. Någon tillförlitlig utredning kunde inte framföras om parternas hypotetiska viljor, vid utredningar av parternas hypotetiska viljor resulterade det oftast i olämpliga resultat.²³

2.1.3 Den objektiva förutsättningsläran

Till de ledande kritikerna av Lassen hör Ernst Möller och Henry Ussing. Den först nämnda låg bakom framställningen av den i Norden objektiva förutsättningsläran i slutet av 1800-talet. Möller kom att utveckla olika varianter av läran i vilken den hypotetiska partsviljan ersattes med en mer objektiv förutsättningsteori med hänvisning till förnuft, rättvisa och billighet. Resultatet blev en objektiv förutsättningslära vilken avfärdade den ursprungliga förutsättningsläran som en viljebegränsning. År 1918 kort efter tillkomsten av avtalslagen anslöt sig Ussing till Möllers teorier för att vidareutveckla hur förutsättningsfrågor borde

---

²⁰ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 36 ff.

²¹ Hellner *Speciell avtalsrätt II*, 2 häftet, s. 62.

²² Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 39 f.

²³ A.a., s. 42 ff.

lösas.²⁴ Det kan konstateras att Ussings utarbetade version av förutsättningsläran fortfarande används av de svenska domstolarna ungefär som om den vore en lagstadgad rättsregel.²⁵ Det bör framhållas att i svensk rätt förespråkas den objektiva förutsättningsläran.

---

²⁴ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 42 ff.

²⁵ Hellner *Speciell avtalsrätt II*, 2 häftet, s. 62.

3. Betydelsen av ändrade förhållanden

Liksom vid andra avtalsförhållanden kan det vid varaktiga avtal hända att någon av parterna vill frånträda avtalet på grund av ändrade förhållanden.²⁶ Detta kan antingen bero på omständigheter som avtalsparterna inte har förutsett vid avtalets ingående, eller omständigheter som inträffar därefter till följd av att händelserna utvecklats sig annorlunda än vad avtalsparterna avsett,²⁷ men som kunde ha fått betydelse för parternas motiv att ingå avtalet, om de haft kännedom om det.²⁸ Det som är utmärkande för situationen vid ändrade förhållanden är att balansen i ett avtalsförhållande rubbas på ett sådant sätt som parterna inte har förutsett. Följden av ändrade förhållanden leder oftast till att avtalsförpliktelserna blir mer betungande eller mindre förmånliga för ena parten.²⁹ Sannolikheten att förhållandena ändras över tiden är betydligt större vid varaktiga avtal än vid kortfristiga.³⁰ Kostnadsförändringar, valutakursförändringar, ny lagstiftning, naturkatastrofer, olyckshändelser samt det välkända exemplet krigsutbrott sägs vara allvarliga rubbningar som hindrar fullgörande av avtalsförpliktelserna under en längre tid.³¹ Det bör framhållas att ändrade förhållanden även kan ha sin grund i avtalspartens beteende, dvs. medkontrahenten i ett avtalsförhållande kan komma att förändra sitt handlings sätt på ett sådant sätt att det rubbar balansen i det ursprungliga avtalsförhållandet, så var fallet i bl.a. NJA 1936 s. 368.³²

Det sägs att ändrade förhållanden tillhör de mest vanligt förekommande orsakerna till flertalet kontraktsrättsliga tvister. Särskilt vanliga tvistelägen är sådana situationer där fullgörande av ett avtal eller en avtalsbestämmelse framkallas i andra situationer än den avtalsparten har förutsett eller utgått ifrån.³³ För att parter i ett avtal ska kunna försäkra sig mot oförutsebara händelser, är det vanligt att parterna införlivar klausuler i sina avtal som uttryckligen bestämmer vad som ska gälla vid ändrade förhållanden. Hit hör s.k. force majeure och hardshipklausuler, men även andra klausul typer såsom valuta, index, eskalerings och prisjusteringklausuler. Klausuler av denna typ tar oftast sikte på speciella situationer. De införlivade klausulerna och deras utformning har till syfte att i flertalet situationer medge

---

²⁶ Hellner, *Speciell avtalsrätt II*, 1 häftet, s. 221.

²⁷ Adlercreutz, *Avtalsrätt II*, s. 154.

²⁸ Flodgren, *Förutsättningsläran - Ett viktigt komplement till avtalslagen*, s. 392.

²⁹ Adlercreutz, *Avtalsrätt II*, s. 164.

³⁰ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 204.

³¹ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 154.

³² Se NJA 1936 s. 368, där en klädesfabrik ryckt grossistens förtjänstmöjligheter genom att lägga om sin försäljning och med förbigående av grossisten sälja sina tyger direkt till detaljister.

³³ Adlercreutz, *Avtalsrätt II*, s. 158.

lätnader i avtalsförpliktelseerna.³⁴

Att i förebyggande syfte försöka försäkra sig i ett avtal genom att försöka förutse och precisera alla oförutsebara händelser som kan inverka på avtalets fullgörelse, för att sedan uttryckligen reglera detta vid utformningen av klausulen kan visa sig vara svårt eller rent av omöjligt.³⁵ Tiden sägs vara en viktig faktor i fråga om hur lång tid svårigheten ska verka i avtalsförpliktelseerna för att det ska medföra ogiltighet eller jämkning.³⁶ Utgångspunkten är att ett avtal skall hållas, *pacta sunt servanda*, även om ändrade förhållanden medför att parternas avtalsförpliktelser, till följd av de nya förhållandena blivit mindre förmånliga eller mer besvärliga än vad parterna har förutsett. Förhållandena vid avtalets ingående är vanligtvis avgörande för dess giltighet. Detta kan inte ändras hur som helst och måste stå fast även vid en oförmånlig händelseutveckling.³⁷ Huvudregeln är att avtalsparterna själv bär risken för hur händelserna utvecklar sig.³⁸

Men det finns dock undantag från huvudregeln där en part kan befrias från sina avtalsförpliktelser, där ett avtal anses ingånget under felaktiga förutsättningar gällande förhållandena vid avtalets ingående eller händelseutvecklingen därefter. Detta kommer uppsatsen att presentera i den fortsatta framställningen.

---

³⁴ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 206 ff.

³⁵ A.a., s. 208 f.

³⁶ A.a., s. 200.

³⁷ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 328.

³⁸ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 198.

4. Förutsättningsläran

4.1 Förutsättningslärans innebörd

Lehrberg beskriver förutsättningsläran som en princip vars breda tillämpningsområde innefattar samtliga rättsregler, som ägnar sig åt frågan rörande verkan av okända eller oförutsedda omständigheter, dvs. omständigheter som förelegat redan vid avtalets ingående eller inträffar därefter. Vidare framhåller Lehrberg förutsättningsläran som mångtydig med flera tänkbara betydelser och sammanfattar dess innebörd som ett rättsområde, en tanke eller förklaringsmodell, en rättsregel och slutligen en allmän rättsgrundsats.³⁹

Förutsättningsläran har utvecklats i doktrin och rättspraxis för att hantera den problematik som uppstår till följd av okända eller oförutsedda förhållanden, vars innehåll erhålls genom analogier från rättsregler och prejudikat inom avtals- och kontraktsrätten.⁴⁰ I avtalslagen finns inte något lagstöd för förutsättningsläran och dess påföljder. Utformningen av avtalslagens 33 § om att avtal som strider mot tro och heder kan förklaras ogiltiga, innebär att åtskilliga frågor lämnas utanför det lagreglerade området. Detta ger utrymme åt domstolarna att avgöra i vilken omfattning felaktiga förutsättningar, dvs. oriktiga och bristande förutsättningar kan beaktas utanför 33 § tillämpningsområdet.⁴¹ Avtalslagen reglerar dock vissa kvalificerade fall av felaktiga förutsättningar i ogiltighetsreglerna, till dessa hör svek, ocker eller förfarande som strider mot tro och heder som kan innebära att avtalet blir ogiltigt.⁴² Avtalslagens ogiltighetsregler har dock företräde framför förutsättningsläran. Således kan det i särskilda fall vara frågan om förutsättningslärans tillämpning för att kunna uppnå ogiltighet eller jämkning av avtal utanför ogiltighetsreglernas tillämpningsområde.⁴³

Som huvudregel gäller att vardera parten själv får stå risken för sina förutsättningsars felaktighet, dels för att inte ha införskaffat kännedom om dessa förhållanden dels att denne inte gjort ett förbehåll om detta i avtalet. För att kunna övervältra risken på motparten till följd av den felaktiga förutsättningen krävs att det föreligger sådana skäl som gör detta motiverat. Förutsättningsläran är en s.k. ogiltighetsgrund, vars ändamål har till syfte att finna lösningar

---

³⁹ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 24 ff.

⁴⁰ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, s. 167 f.

⁴¹ Dotevall, *Avtalslagen en kommentar*, s. 268.

⁴² Lehrberg, *Förutsättningsläran då och nu*, s. 432.

⁴³ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 144 ff.

på frågan om vem som ska stå risken för den felaktiga förutsättningen samt vilken påföljden skall vara.⁴⁴

4.2 Förutsättningsbegreppet

4.2.1 Inledning

Närmare kunskap och förståelse rörande förutsättningsbegreppet krävs eftersom begreppet anses avgörande för avgränsningen av förutsättningsläran som ett rättsområde.⁴⁵

Det bör även framhållas att det i doktrinen förutsättningsbegreppet medfört stora svårigheter, trots korrekt hantering av domstolarna.⁴⁶ Adlercreutz framhåller att det kan vara svårt att skilja mellan medvetna och omedvetna förutsättningar.⁴⁷ Mot denna bakgrund vill vissa författare begränsa sådana fall då ett medvetet antagande eller medveten förutsättning förelegat. Att en förutsättning är medveten är ofta ur ett bevis hänseende svårt att fastställa, dvs. att det förelegat en medveten förutsättning.

4.2.2 Förutsättningar

Med förutsättning avses här dels parternas medvetna antagande avseende de förhållanden som är av betydelse för avtalets ingående, dvs. parternas s.k. egentliga förutsättningar, dels omständigheter som förelegat vid avtalets ingående eller inträffat därefter, men som avtalsparterna inte har tagit med i beräkningen.⁴⁸ Ett felaktigt antagande resulterar oftast i att rättshandlingen blir mindre förmånlig eller mer betungande för ena avtalsparten än denne har räknat med. Förutsättningen är med andra ord något som i princip ligger utanför avtalet, dvs. ett villkor som inte har diskuterats mellan avtalsparterna och har därmed ej intagits som ett villkor för rättshandlingens giltighet.⁴⁹ En förutsättning kan sägas ha slagit fel, först när löftesgivaren av en rättshandling är omedveten om vissa förhållanden som visat sig förelåg vid avtalsslutet eller skulle inträffa först därefter. Traditionellt definieras en förutsättning som ett medvetet eller omedvetet antagande.⁵⁰

---

⁴⁴ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 309 ff.

⁴⁵ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 24.

⁴⁶ Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 222.

⁴⁷ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 311.

⁴⁸ A.a., s. 310.

⁴⁹ Adlercreutz, *Avtalsrätt II*, s. 147.

⁵⁰ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, s. 168 f.

4.2.3 Oriktiga och bristande förutsättningar

Som framgått sägs en förutsättning ha slagit fel när felaktiga förutsättningar inträffat som gör att de avtalade förpliktelseerna blivit mindre förmånliga eller mer besvärliga än vad avtalsparterna har avsett.⁵¹ Bland felaktiga förutsättningar skiljer man mellan *oriktiga* och *bristande* förutsättningar. En förutsättning är oriktig om en omständighet förelegat redan vid avtalets ingående, medan förutsättningen är bristande om något oförutsett inträffar, eller om något man räknat med skall inträffa inte inträffar efter avtalets ingående.⁵² Här talar man om att löftesgivaren måste ha svävat i villfarelse eller i okunnighet om förutsättningens felaktighet, dvs. löftesgivaren av en rättshandling är omedveten om vissa förhållanden som redan förelåg vid avtalets ingående eller skulle inträffa därefter.⁵³

4.3 Förutsättningslärans rekvisit

För att det ska kunna tillerkännas felaktiga förutsättningar någon rättslig relevans, krävs vidare att de hos förutsättningsläran uppställda rekvisiten är uppfyllda. Rekvisiten för detta är följande:

1. Väsentlighetsrekvisitet: förutsättningen skall ha varit ”väsentlig” för löftesgivaren
2. Synbarhetsrekvisitet: förutsättningen såväl som dess väsentlighet ska ha ”insetts eller bort inses” av mottagaren, dvs. varit synbar för motparten.
3. Riskrekvisitet: eller den avslutande relevansbedömningen, innebär att särskilda omständigheter skall göra det lämpligt och rimligt att lägga över risken på motparten för att förutsättningen ska tillerkännas rättslig relevans.⁵⁴

4.3.1 Väsentlighetsrekvisitet

Väsentlighetsrekvisitet vars utgångspunkt är ett hypotetiskt prov innebär att förutsättningen skall ha varit avgörande eller bestämmande, dvs. avgörande i den utsträckningen att löftesgivaren låtit sitt handlande bestämmas av förutsättningen.⁵⁵ Konsekvenserna av okända eller oförutsedda omständigheter måste ha fått sådana följder att löftesgivaren inte skulle ha

---

⁵¹ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 79.

⁵² Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, s. 168.

⁵³ A.a., s. 168 f.

⁵⁴ NJA 1981 s. 269. Jfr Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 223 ff.

⁵⁵ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 181 f. Jfr NJA 1981 s. 269.

ingått avtalet under samma villkor om han ägt visshet om dessa omständigheter eller förutsatt hur förhållandena senare skulle komma att utvecklas.⁵⁶ Enligt det hypotetiska provet är det avgörande hur parterna skulle ha handlat eller löst frågan vid avtalets ingående, om den felaktiga förutsättningen kommit på tal redan vid avtalets ingående.⁵⁷ I en sådan uppkommen situation (hypotetisk situation) har löftesgivaren, där han vid avtalets ingående är informerad och erhåller kännedom om vissa förhållanden att välja mellan att ingå avtalet under samma villkor, alternativt göra ett förbehåll eller helt avstå från att ingå avtalet. För att väsentlighetsrekvisitet skall anses uppfyllt och någon rättsföljd ska kunna aktualiseras, krävs att löftesgivaren i en sådan hypotetisk situation i vart fall inte skulle ha ingått avtalet på samma villkor i övrigt för det fall förutsättningen slog fel.⁵⁸

4.3.2 Synbarhetsrekvisitet

Synbarhetsrekvisitet innefattar två olika krav, i dessa krävs att såväl förutsättningen som dess väsentlighet skall ha varit synbart för medkontrahenten. Medkontrahenten skall ha insett att förutsättningen fanns där och var väsentlig, dvs. medkontrahenten skall ha insett eller bort inse att dennes avtalspart utgick utifrån en viss förutsättning vilken i sin tur hade en avgörande betydelse för denne.⁵⁹

Normalt förekommande förutsättningar (typförutsättningar) vid vissa rättshandlingar får medkontrahenten normalt räkna med, eftersom detta skulle kunna undergräva många avtalsförhållanden genom att åberopa rättshandlingens ogiltighet i alltför stor utsträckning.⁶⁰ Ramberg framhåller att en part som ingår ett avtal i fredstid sällan tänker på att ett krig kan inträffa, utan det är först när kriget bryter ut som parterna ser att detta hindrar deras möjligheter att fullgöra prestationen eller att erhålla ett utbyte av en sådan prestation.⁶¹

Enligt Lehrbergs sammanfattning av synbarhetsrekvisitet kan en förutsättning inte åberopas om avtalsparten haft grund att anta att kännedom om sådana förhållanden som de, genom vilka förutsättningen slagit fel, inte skulle avhållit löftesgivaren från att avge löftet på samma villkor. När medkontrahenten saknat kännedom om löftesgivarens förhållanden, är det

---

⁵⁶ Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 225.

⁵⁷ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 293.

⁵⁸ Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 226.

⁵⁹ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 311.

⁶⁰ Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 227.

⁶¹ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 212.

avgörande hur medkontrahenten kunde anta att löftesgivaren skulle ha handlat som en normal förnuftig person i en sådan situation.⁶²

Som huvudregel skall synbarhetsrekvisitet vara uppfyllt redan vid avtalstillfället.⁶³ Vad gäller bevisbördan för förutsättningens synbarhet ligger denna hos löftesgivaren, eftersom löftesgivaren har bäst möjligheter att säkra och föra bevisning i frågan.⁶⁴ Denna slutsats stöds också av flertalet domstolsavgöranden i rättspraxis. Där i domskälen anförts bl.a. att synbarhetsrekvisitet varit uppfyllt, att förutsättningen är ”uppenbar”, att ett avtal tillkommit ”under” en viss förutsättning etc.⁶⁵ Bevisbördan omkastas först på medkontrahenten om förutsättningen är typiskt väsentlig. Eftersom det anses vara svårt att bevisa att det inte förelegat någon omständighet som gett upphov till misstanke, dvs. vad en annan person bortom inse är oftast svårt att bevisa.⁶⁶

4.3.3 Riskrekvisitet

Riskrekvisitet eller den s.k. avslutande relevansbedömningen innebär att det till följd av den felaktiga förutsättningen skall det finnas skäl att lägga risken på motparten.⁶⁷ Avgörandet skall inte vara avhängigt vad parterna skulle ha bestämt även om denna möjlighet att ta reda på existerade, utan avgörande torde vara det som utgör en lämplig riskfördelning i det enskilda fallet objektivt sett.⁶⁸ Det är emellertid inte tillräckligt att det förelegat en väsentlig förutsättning som varit synbar för medkontrahenten.⁶⁹ Utgångspunkten är att vardera part själv får stå risken för sina förutsättningsfelaktighet, dels för att inte ha införskaffat kännedom om dessa förhållanden dels att denne inte gjort ett förbehåll om detta i avtalet.⁷⁰ För att ogiltighet av ett avtal skall komma i fråga enligt förutsättningsläran, skall det vara motiverat att kasta över risken på motparten.⁷¹

Vid frågan vem som skall stå denna risk framhåller Adlercreutz att det inte finns något enhetligt tillvägagångssätt; allmänt görs en särskild prövning utifrån den s.k.

---

⁶² Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 227.

⁶³ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 248 f.

⁶⁴ A.a., s. 264 f.

⁶⁵ A.a., s. 253.

⁶⁶ A.a., s. 265.

⁶⁷ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 212.

⁶⁸ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 313.

⁶⁹ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 212.

⁷⁰ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 312.

⁷¹ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 212.

relevansbedömningen. Metoderna skiljer sig åt för denna prövning beroende på om subjektiva eller objektiva läror ligger till grund för prövningen. Enligt de objektiva lärorna, som detta arbete utgår ifrån, är avgörande vid en relevansbedömning vad som objektivt sett utgör en lämplig och rimlig riskfördelning i det enskilda fallet. Härom framhåller Adlercreutz följande faktorer som därvid kan få betydelse beträffande riskfördelningen: rättshandlingens art, förutsättningens karaktär, parternas möjligheter att överskåda riskerna och vem i en sådan situation står närmast att bära risken och slutligen omständigheter i avtalsrelationer som kan hänföras till avtalsparternas beteende in contrahendo. Som exempel kan nämnas där ena parten vårdslöst framkallat den felaktiga förutsättningen hos medkontrahenten. Under sådana omständigheter föreligger oftast skäl att övervältra risken på den part som handlat vårdslöst.⁷²

Ramberg framhåller emellertid att det förekommer situationer då rättslig relevans föreligger på grund av ändrade förhållanden. Eftersom det i avtalslagen saknas uttömmande vägledning för hur en oskälighetsbedömning bör gå till avseende ändrade förhållanden, skall en mer konkret vägledning sökas i bl.a. artiklarna i UNIDROIT Principles, Principles of European Contract Law (PECL) och Draft Common Frame of References (DCFR), vilka framstår i överensstämmelse med svenska rättsprinciper.⁷³ Den vägledning som framgår av reglerna i 33 § avtalslagen om förfaranden i strid mot tro och heder kan också bli aktuell.⁷⁴

Utöver vad som framkommer hos Adlercreutz och Ramberg benämner Lehrberg faktorer som enligt honom har betydelse för den avslutande relevansbedömningen, ”*varigenom avgörs om en väsentlig och synbar förutsättning skall inverka på avtalsbundenheten*”.⁷⁵ Dessa faktorer eller s.k. ”ändamålsynpunkter” sammanfattas enligt Lehrberg i sju ”ändamålsprinciper”: tillitsprincipen, viljeprincipen, godtrosskyddsprincipen, vederlagsprincipen, billighetsprincipen, vinstprincipen och preventionsprincipen.⁷⁶

Närmare vägledning om riskbedömningen eller den s.k. avslutande relevansbedömningen torde kunna sökas i den rättspraxis som utbildats inom området, där metoden för denna prövning blivit mer objektiv och därmed tydligare.⁷⁷

---

⁷² Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 312 f.

⁷³ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 199 ff.

⁷⁴ A.a., s. 132 f.

⁷⁵ Norlén, *Oskälighet och 36 § avtalslagen*, s. 306.

⁷⁶ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 279. *Jfr* Norlén, *Oskälighet och 36 § avtalslagen*, s. 307.

⁷⁷ Flodgren, *Förutsättningsläran - Ett viktigt komplement till avtalslagen*, s. 393.

5. Förutsättningsläran i svensk rätt

5.1 Inledning

Redogörelsen av domstolsavgöranden i det följande har till syfte att klargöra förutsättningslärans ställning i svensk rätt idag. Ett annat syfte med redogörelsen av rättsfallen, är att belysa när tillämpningen av förutsättningsläran först kan aktualiseras.

5.2 NJA 1936 s. 368

Bakgrunden i målet var följande: Ett avtal mellan en grossist och en klädesfabrik hade träffats avseende succesiv leverans av tyger. Emellertid hade grossisten i ett meddelade av klädesfabriken informerats att denne avsåg framöver att sälja sina tyger direkt till detaljister. Detta till väsentligt understigande priser jämfört de till grossisterna. Härigenom hade klädesfabriken tagit grossistens möjligheter att sälja tygerna med skälig förtjänst, dvs. grossisten skulle numera konkurrera med klädesfabriken ifråga om försäljning av tyger. Grossisten gjorde gällande att köpet skulle ogiltigförklaras, till grund för sin talan anförde grossisten följande: Att klädesfabriken valt att lägga om sin försäljning och därmed sälja direkt till detaljisterna i branschen, borde i detta fall klädesfabriken ha upplyst sina grossister om i god tid, för att de inom skälig tid, utan konkurrens från klädesfabriken ska kunna sälja de varor som de av klädesfabriken inköpt. Ett motsatt förfaringsätt från klädfabrikens sida får anses som illojalt agerande. HD framhöll att det i fallet rörde sig om bristande förutsättningar, dvs. grossistens förutsättning hade slagit fel varför denne ansågs ha rätt att frånträda köpet.

5.3 NJA 1970 s. 72

Bakgrunden i målet var följande: I ett entreprenadavtal mellan en kommun och en entreprenör ingick grävning av en brunn. Av kontraktet framgick att arbetet skulle utföras i överensstämmelse med bl. a. Allmänna bestämmelser (AB 54) för entreprenader. När grävning av brunnen på det av kommunen utpekade stället påbörjats visade sig emellertid att grundförhållandena avvek från vad som angivits i byggnadsbeskrivningen. Enligt AB 54 var kommunen ansvarig för riktigheten av uppgifterna i byggnadsbeskrivningen om grundförhållandena. Entreprenören hävde avtalet och krävde skadestånd. I fråga om avvikelser av avhandlade förhållanden var hävningsrätten ej reglerad och uttömmande av

bestämmelserna i AB 54, dock fanns möjlighet till omreglering av kontraktssumman. HD anförde följande: Om avvikelser av avhandlade förhållanden går utöver vad som kan anses förutsatt vid avtalets ingående, måste följderna kunna bedömas enligt allmänna rättsgrundsatser. De avvikelser som föranlett opåräknade svårigheter att genomföra grävningen måste anses vara av sådan betydelse att det för entreprenören inneburit en väsentlig ändring av de förutsättningar som legat till grund för avtalet. För kommunen måste det också ha stått klart, att dessa förutsättningar var av väsentlig betydelse för entreprenören vid avtalets ingående. Enligt allmänna rättsgrundsatser om bristande förutsättningar ansågs entreprenören ägt rätt att häva avtalet samt erhålla ersättning för utfört arbete.

5.3.1. Lehrbergs kommentar till NJA 1970 s. 72

Lehrberg framhåller rättsfallet som ett klagande exempel på ett domstolsavgörande där oriktiga uppgifter avseende förhållandena varit avgörande för att en avtalspart, där i ett avtal åtagit sig ansvaret i vissa avseenden för en lämnad uppgift. Lehrberg menar vidare att en sådan uppkommen situation kan tolkas så att avtalsparten genom sin viljeförklaring tagit på sig ansvaret för medkontrahentens förutsättning. Varför denne enligt HD:s bedömning även ansågs svara för denna uppgift i hävningsavseende.⁷⁸

5.3.2 Hellner kommentar till NJA 1970 s. 72

Hellner menar att rättsfallet är svårtolkat och har varit ett föremål för omfattande diskussioner. Som ett vägledande prejudikat kan rättsfallet tolkas utifrån två tänkbara möjligheter. Inledningsvis kan rättsfallet tolkas som ett kontraktsbrott på grund av medverkan till oriktiga uppgifter, vilket utgör grund för påföljderna av ett kontraktsbrott där skadestånd är medräknat. Med en sådan tolkning finner Hellner det anmärkningsvärt att HD istället hänvisade till förutsättningsläran.⁷⁹ Genom den andra tolkningen kan enligt Hellner hänvisningen till förutsättningsläran i rättsfallet tolkas som en mindre lyckad lösning, där HD utdömt skadestånd för det negativa kontraktsintresset för utfört arbete vid hävning av en delvis utförd prestation, trots att skadeståndspåföljden inte kunde stödjas på förutsättningsläran. Hellner menar att kontraktet i en sådan uppkommen situation ska fyllas ut genom analogier i jämförelse med hur motsvarande fall behandlats, istället för att kombinera

---

⁷⁸ Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 230.

⁷⁹ Hellner, *Speciell avtalsrätt II*, 1 häftet, s. 136.

en återgång av ett avtal med rätt för löftesgivaren till ersättning för det negativa kontraktsintresset.⁸⁰

5.4 NJA 1981 s. 269

Omständigheterna i fallet var följande: En jordbruksarrendator hade blivit uppsagd från sitt arrende av kommunen som ägde den aktuella marken. Enligt kommunen skulle marken bebyggas. Trots att arrendenämnden tidigare hade beviljat arrendatorn förlängning av arrendet träffade parterna ett förlikningsavtal efter att kommunen klandrat detta beslut. Förlikningen fastställdes av tingsrätten (TR) enligt vilken arrendatorn avstod från sin rätt till förlängning. På grund av senare omständigheter ändrade kommunen sin byggnadsplanering enligt vilken denna mark skulle undantas från bebyggelse, dvs. marken skulle fortsättningsvis användas för jordbruksändamål. Till följd av de nya omständigheterna hade kommunen erbjudit arrendet åt en annan person. Mot denna bakgrund begärde arrendatorn resning i målet hos HD, där denne yrkade att förlikningsavtalet skulle ogiltigförklaras. Till grund för sin talan anförde arrendatorn att förlikningsavtalet ingåtts under förutsättning att marken skulle bebyggas, detta hade också uppdagats under förhandlingarna med kommunen. Att marken skulle bebyggas hade senare visat sig vara felaktigt, därmed hade för arrendatorn förutsättningen av det ingångna avtalet brustit. I rättsfallet använde sig HD av förutsättningsterminologi. Även om HD i detta fall inte uttryckligen tillämpade förutsättningsläran tyder HD:s formulering på att förutsättningsläran legat till grund för avgörandet. HD framhöll bl.a. att det för arrendatorn ingångna avtalet varit en väsentlig förutsättning, eftersom kommunen vid förlikningsförhandlingarna uppgivit att marken skulle användas för bebyggelse och kommunen i detta fall hade större möjligheter att överblicka den framtida markanvändningen. De uppgivna uppgifterna av kommunen var därmed bestämmande för arrendatorn när denne ingick förlikningen. Kommunen ansågs därmed stå närmast att bära risken för att arrendatorns förutsättning brustit och förlikningsavtalet förklarades därför ogiltigt.

---

⁸⁰ Hellner, *Speciell avtalsrätt II*, 1 häftet, s. 137.

5.5 NJA 1985 s. 178

Bakgrunden i målet var följande: Ett avtal om leverans av fartygsplåt hade träffats mellan köparen Kalmar varv och Järnsida. Varvet hade av Järnsida beställt fartygsplåt för ett skeppsbygge. På grund av ekonomiska svårigheter hade varvet ställt in sina betalningar. Till följd av dessa omständigheter vägrade Järnsida leverera fartygsplåten och fullfölja avtalet parterna emellan. Under tiden ingicks förhandlingar avseende rekonstruktion av varvet mellan berörda parter. Utifrån dessa förhandlingar räknades med att staten skulle vidta åtgärder för att stötta varvet, detta genom att godkänna rekonstruktionsförslaget som lades fram om att tillskjuta kapital. Varvsledningen hävde betalningsinställelsen och meddelade därefter i brev bl. a. Järnsida att verksamheten nu tryggats för framtiden med hjälp av statlig kreditgaranti och att Järnsida nu kunde leverera fartygsplåten. Att varvets kapitalförsörjning tryggats var av betydelse för att Järnsida skulle leverera plåten, vilket senare visade sig vara felaktigt. Staten lämnade rekonstruktionsförslaget utan åtgärd och varvet försattes i konkurs. Järnsida yrkade att avtalet skulle ogiltigt förklaras. HD anförde bl.a. följande: Uppgiften att varvets verksamhet tryggats genom kapitalförsörjning var oriktig. Uppgiften hade verkat bestämmande för Järnsida att ingå avtalet och sända fartygsplåten. Denna förutsättning, såväl som dess väsentlighet var synbara för båda parter. Avtalet ogiltigförklarades med stöd av förutsättningsläran och varvet fick därmed stå risken för den felaktiga förutsättningen.

5.6 NJA 1993 s. 319

Omständigheterna i fallet var följande: Ägarna av en samägd fastighet hade sålt fastigheten till ett handelsbolag där samtliga ägare var bolagsmän i bolaget. Syftet med överlåtelsen av fastigheten till av dem själv ägda handelsbolaget var att uppnå skattemässiga fördelar. Fastighetsöverlåtelsen motiverades utifrån en rekommendation av en på orten yrkesverksam skattejurist. I efterhand visade det sig att transaktionen till följd av skattejuristens beräkningar fått förödande skattekonsekvenser, och överlåtelsen kom att motverka sitt syfte. Skattejuristens garanti att fastighetsöverlåtelsen inte skulle medföra några beskattningskonsekvenser, var en förutsättning som därmed varit bestämmande för ägarnas beslut att på angivna villkor överlåta fastigheten till handelsbolaget. Eftersom det bakomliggande syftet med fastighetsöverlåtelsen inte uppnåddes hade fastighetsägarnas förutsättning gällande skatten brustit, varför ägarna av fastigheten yrkade på att köpet skulle förklaras ogiltigt, vilket också beviljades av de själva ägda handelsbolaget. Fastighetsägarnas återgångstalan bifölls och köpeavtalet förklarades ogiltigt enligt förutsättningsläran. I

domskälen anförde HD bl.a. följande: ”Den avgörande förutsättningen för transaktionen har på detta sätt brutit utan parternas förskyllan. I denna speciella situation får en oriktig förutsättning beträffande skatt anses kunna grunda ogiltighet enligt allmänna rättsgrundsatser”

5.7 NJA 1996 s. 410

Omständigheterna i fallet var följande: Genom ett köpekontrakt hade ett avtal om fastighetsförvärv träffats mellan ett aktiebolag och ett fastighetsbolag. För fastighetsförvärvets finansiering hade aktiebolaget erhållit lån av en bank och med blivande pantbrev i fastigheten skulle banken därmed erhålla säkerhet för lånet. Det visade sig emellertid att den köpta fastigheten inte utgjorde en registerfastighet varför säljarens ansökan om lagfart hade förklarats vilande. Eftersom fastighetsbolaget endast ägde en del av den fastighet som överlåtits till aktiebolaget, varigenom pantbreven skulle uttas kunde banken därmed inte erhålla den förutsatta säkerheten i fastigheten. Till följd av anförda omständigheter krävde banken att låneavtalet för fastighetens finansiering skulle förklaras ogiltigt med stöd av förutsättningsläran. I fallet uttalade HD att ogiltighet av ett avtal enligt reglerna i en allmän förutsättningslära kommer i fråga först om för en bedömning relevanta villkor, uttryckliga eller tolkningsvis fastställda, särskilda regler beträffande avtalstypen eller i övrigt tillämpliga lagregler saknas. Förutsättningsläran kan med andra ord ses som ett komplement till främst avtalsstolkning och ogiltighetsgrunderna i avtalslagen. HD fastslog att det i avtalet var fråga om ett kontraktsbrott som medförde hävningsrätt för banken, varför HD avvisade en tillämpning av förutsättningsläran.

5.8 Göta Hovrätt mål nr FT 856-13

Omständigheterna i målet var följande; Företaget Ingesson (företaget) hade ingått ett avtal med TeliaSonera (kärande) om ett 4G- abonnemang. Företagets faktura avseende abonnemanget hade förfallit till betalning, men företaget hade inte betalat fakturan. Det visade sig emellertid att det saknades 4G-täckning i omkringliggande område där företaget hade sin hemvist. Till följd av anförda omständigheter bestred företaget fakturan. I domstolsprocessen gjorde företaget gällande att avtalet skulle förklaras ogiltigt enligt förutsättningsläran. Enligt hovrättens bedömning är det en förutsättning att det finns täckning så att abonnemanget går att använda, förutsättningen såväl som dess väsentlighet måste ha insetts av Telia. Eftersom Telia förfogar över näten och täckningen, får Telia anses ha betydligt större möjligheter att

överblicka och bedöma systemets funktionalitet på olika geografiska platser. Det får anses mindre betungande för Telia att regelmässigt upplysa potentiella kunder om vilka begränsningar nätet har innan kunderna erbjuds tjänsten. Det kan inte heller anses tillräckligt att först efter avtalsslutet skicka allmänna villkor till köparen med information om tjänstens begränsningar. Med stöd av förutsättningsläran förklarades abonnemanget ogiltigt. Företagets förutsättning, att 4G-abonnemanget skulle fungera på avsedd plats, visade sig vara felaktig och Telia fick stå denna risk.

6. Den omdiskuterade läran

6.1 Inledning

När det gäller förutsättningsläran som en ogiltighetsgrund i svensk rätt råder bland författare blandade meningar. Någon generell acceptans gällande förutsättningsläran förefaller inte finnas i doktrinen, utan ses mer som ett onödigt, oönskat och olämpligt inslag i avtalsrätten. För att kunna komma tillrätta med orättfärdiga, otillbörliga eller på annat sätt obilliga avtal tillgodoses enligt kritikerna de behov som kan uppstå med hjälp av ogiltighetsreglerna i avtalslagen, tillsammans med reglerna om avtalstolkning, kontraktsbrott och utfyllande rättsregler eller s.k. *naturalia negotii*, dvs. handlingsregler naturligt förbundna med en rättshandling som kan bli gällande om inget annat anses avtalat.⁸¹

Frågan som ofta aktualiseras är om det numera finns något utrymme för förutsättningsläran i traditionell bemärkelse. Ett viktigt klargörande rörande förutsättningslärans ställning kom i samband med införandet av generalklausulen i 36 § avtalslagen.⁸² Av förarbetena framgår att tillämpningen av generalklausulen vid ändrade förhållanden inte skulle ges den innebörden att generalklausulen skulle ersätta förutsättningslärans regler om ogiltighet av avtal på grund av bristande förutsättningar. Dock uttalade departementschefen den uppfattningen att införandet av klausulen torde medföra att förutsättningsläran i framtiden skulle komma att få en mera begränsad betydelse än tidigare.⁸³

Nedan följer en närmare kronologiskt uppställd redogörelse för olika författares uppfattningar om förutsättningsläran, där olikheterna bland författarna är relativt omfattande beträffande förutsättningslärans existens, betydelse och omfattning.

6.2 Axel Adlercreutz

I läroböckerna *Avtalsrätt I* och *II* Adlercreutz m.fl. behandlas förutsättningsläran ganska ingående. Adlercreutz anser att förutsättningsläran inte spelat ut sin roll i fråga om ändrade förhållanden och menar vidare att den fyller ut sin funktion fortfarande.⁸⁴ Enligt Adlercreutz kan gränsdragningen mellan förutsättningar och underförstådda avtalsvillkor med hjälp av

---

⁸¹ Flodgren, *Förutsättningsläran - Ett viktigt komplement till avtalslagen*, s. 386 f.

⁸² SOU 1974:83, s. 157 och prop. 1975/76:81, s. 128.

⁸³ A.a.

⁸⁴ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 329.

förutsättningsläran bli mer klagörande, särskild i fall där otydliga tolkningsresonemang uppstår. Adlercreutz menar att det är av stor betydelse att belysa och noggrant bestämma de fall då förutsättningar kan tillerkännas rättslig relevans, synnerligen i fråga om vilken part bör stå risken då en förutsättning slår fel. Således framstår de avgöranden som förekommer i rättspraxis som godtagbara. Trots förutsättningslärans betydelse i tolkningssammanhang och ogiltighetsfrågor, menar Adlercreutz att hans kritik avser att förutsättningsläran i de flesta fall baseras på subjektiva rekvisit. Även om relevansbedömningen sker i möjligaste mån enligt objektiva regler, tenderar det att avskärma det väsentliga, de objektiva utfyllande reglerna. Enligt Adlercreutz torde det vara mest lämpligt att i första hand pröva tillämpligheten av objektiva utfyllande regler, för att sedan i andra hand pröva eventuell betydelse av subjektiva omständigheter som kan påvisas. Exempelvis partsinsikt eller en förutsättning orsakad av ena parten.⁸⁵

6.3 Jan Hellner

Hellners m.fl. läroböcker *Speciell Avtalsrätt II*, 1 och 2 häftet härrör från 1984, men texten om förutsättningsläran har byggts på succesivt i de nya upplagorna. Hellner beskriver förutsättningsläran som en särpräglad princip vars existens är ett faktum eftersom den i vissa fall åberopas av domstolarna. Särskilt i det avseendet att omständigheterna är av sådan karaktär att ett avtal bör förklaras ogiltigt men skadeståndsskyldighet inte är motiverad.⁸⁶ Den rättstekniska funktionen hos förutsättningsläran gör den till en mellanlösning genom att betrakta ett handlande som ett kontraktsbrott, som i sin tur skulle kunna resultera i skadeståndsskyldighet för att sedan lämna det helt utan någon påföljd. För att i svensk rätt ibland kunna uppnå ett önskvärt resultat anses enligt Hellner förutsättningsläran och dess tillämpning som enda tänkbara möjligheten. Vidare menar Hellner att förutsättningsläran kan ge en viss stadga åt detaljutformningen när det väsentliga avgörandet är träffat, men den är inte lämpad att läggas till grund för en rättspolitisk bedömning.⁸⁷

---

⁸⁵ Adlercreutz, *Avtalsrätt II*, s. 153.

⁸⁶ Hellner, *Speciell avtalsrätt II*, 1 häftet, s. 28.

⁸⁷ A.a., s. 29 f.

6.4 Bert Lehrberg

Lehrberg har gjort en omfattande undersökning av förutsättningsläran som redovisas i hans avhandling från 1989. Lehrberg tillerkänner förutsättningsläran stor betydelse och är en stark förespråkare för denna lära som en allmän rättsprincip. Enligt Lehrberg bör i första hand förutsättningsläran användas vid felaktiga förutsättningar eftersom den i flertalet fall ger mer detaljerade och definierade bedömningsgrunder. Vid en icke relevant eller svårbedömlig relevansfråga, bör under dessa fall den lagstadgade generalklausulen i 36 § AvtL kunna användas. Som en jämförelsenorm vid bedömning av om förutsättningen är relevant har man enligt förutsättningsläran det medvetna eller omedvetna förutsatta situationen. Emedan det enligt bedömningen utifrån 36 § AvtL görs en jämförelse mellan avtalsvillkor och dess konsekvenser med en mer objektiv norm, för vilka avtalsvillkor som kan godtas i olika situationer och är helt oberoende av parternas antagande.⁸⁸ Förutsättningslärans egentliga innebörd sammanfattas enligt Lehrberg som en lära om verkan av okunnighet och misstag samt ändrade förhållanden.⁸⁹

6.5 Thomas Wilhelmsson

Lehrbergs avhandling av förutsättningsläran har mött viss kritik. Detta framgår bl.a. av Thomas Wilhelmssons opposition vid Lehrbergs disputation publicerad i SvJT 1989. Kritiken mot avhandlingen avser främst Lehrbergs ståndpunkt gällande förhållandet mellan förutsättningsläran och 36 § avtalslagen. Wilhelmsson finner det uppenbart att den stora generalklausulen utgör ett hot mot förutsättningslärans renässans, men finner dock inte Lehrbergs bemötande av detta hot som övertygande. Märkbart är enligt Wilhelmsson att Lehrberg ser övriga ogiltighetsregler i avtalslagen som primära i förhållande till förutsättningsläran men väljer den motsatta utgångspunkten beträffande stora generalklausulen.⁹⁰ Enligt Lehrbergs gränsdragningsregel beträffande förhållandet mellan förutsättningsläran och stora generalklausulen bör gränsdragningen

”ske efter den principen, att betydelsen av felaktiga förutsättningar i första hand bedöms enligt förutsättningsläran, 36 § tillgrips endast om ett avtalsvillkor framstår som oskäligt även bortsett från förutsättningen och dessutom förutsättningen antingen inte är relevant eller generalklausulens oskälighetsnorm erbjuder säkrare riktlinjer för bedömningen. Syftet med denna framställning är att

---

⁸⁸ Lehrberg, *Förutsättningsläran – en rättsregel i modern svensk rätt*, s. 201.

⁸⁹ Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 221.

⁹⁰ Wilhelmsson, s. 458.

försöka precisera innebörden av förutsättningslärans relevansregler på sådant sätt, att 36 § avtalslagen i framtiden mer sällan behöver tillgripas vid felaktiga förutsättningar.”⁹¹

Wilhelmsson är kritisk till detta resonemang. Enligt Wilhelmsson kan ett sådant ställningstagande framstå som lagstridigt. Eftersom det i den etablerade generalklausulen stadgas att alla slags omständigheter skall beaktas vid dess tillämpning, kan man inte enbart genom hänvisning till existensen av en konkurrerande lära förklara en viktig omständighet irrelevant. Enligt Wilhelmsson blir Lehrbergs ställningstagande särskilt problematiskt när förutsättningsläran tillämpas och utesluter jämkning i fall där man annars hade jämkat.⁹²

6.6 Jan Ramberg, Christina Ramberg

Ramberg och Ramberg nedan kallad Ramberg menar att den praktiska betydelsen av förutsättningsläran numera är begränsad, och ställer sig kritiska till dess existens och tillämpning. I svensk praxis har förutsättningsläran tillämpats tämligen ofta under förra seklet men har numera förlorat i betydelse. Ramberg menar att tillkomsten av och den nu lagstadgade 36 § i avtalslagen reglerar de avtal som anses oskäligen på grund av senare inträffade förhållanden. Ramberg anser det möjligt att vid fastställandet av avtalets innehåll beakta parternas antagande om framtida händelseutvecklingen och genom intolkning av underförstådda avtalsvillkor medför det att de avtalade förpliktelserna upphör eller ändras om utvecklingen blir annorlunda än vad parterna räknat med. Det som beaktas vid fastställande av avtalets innehåll är vad parterna kommit till insikt om gentemot varandras avsikter samt vad som skall anses som en lämplig riskfördelning för sitt ändamål. Vidare anses förutsättningsläran enligt Ramberg som en ”sköld” mot betungande förpliktelser men inte ett ”svärd” med vars hjälp en part skulle kunna förvärva ytterligare fördelar.⁹³

Det bör framhållas att i sin föregående upplaga av allmän avtalsrätt (nionde uppl.) framhålls den av Ramberg förutsättningsläran som ”exkurs”, dvs. en utvikning eller avvikelser från ämnet.⁹⁴ Denna ställning har korrigerats i deras följande upplaga (tionde uppl.)⁹⁵.

Förmodligen har denna ändring skett på grund av omständigheter rörande rättsutvecklingen som bekräftar förutsättningslärans ställning i svensk rätt idag.

---

⁹¹ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 175 f. Se även Wilhelmsson, s. 458.

⁹² Wilhelmsson, s. 459.

⁹³ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 212 f.

⁹⁴ Ramberg, *Allmän avtalsrätt 2014*, s. 190.

⁹⁵ Jfr Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 211.

6.7 Boel Flodgren

Flodgren menar att förutsättningsläran utöver lagstiftning och tolkningslära skapar en möjlighet att vid oförutsedda omständigheter reglera de avtal som kan framstå som orättfärdiga, otillbörliga eller på annat sätt obilliga. Det handlar om ”att återställa jämvikten i ett avtalsförhållande där det rubbats genom att parterna ingått avtalet under oriktiga förutsättningar”.⁹⁶ Flodgren menar vidare att uttalanden i förarbetena vid tillkomsten av 36 § avtalslagen samt avgöranden av HD där rättsfallet NJA 1985 s. 178 utgör ett viktigt fall som ger underlag för slutsatsen att förutsättningsläran är en rättsregel i svensk rätt. Vad gäller förutsättningsläran idag menar Flodgren att bilden är tydlig och läran utgör ett viktigt komplement till de i avtalslagen lagstadgade ogiltighetsreglerna och den fungerar även som en del av tolkningsläran.⁹⁷ Detta stöds av uttalanden i praxis där förutsättningsläran ses som ett komplement till främst avtalstolkning och ogiltighetsreglerna i avtalslagen.⁹⁸

6.8 Rolf Dotevall

Enligt Dotevall har det skett en avsiktlig utformning vid tillkomsten av den nu lagstadgade 33 § AvtL, vilket gjorde att området lämnades öppet så att domstolarna själva skulle avgöra i vilken utsträckning oriktiga och bristande förutsättningar kan beaktas utanför 33 § AvtL tillämpningsområde. Tillkomsten av den stora generalklausulen och dess breda tillämpningsområde resulterade i att betydelsen av förutsättningsläran blev mer begränsad. Enligt Dotevall bygger förutsättningsläran på andra rättsliga överväganden än de som associeras med generalklausulen vilket gör att den inte helt kan ersättas.⁹⁹ När det gäller metoder att avgöra om ändrade förhållanden skall leda till jämkning eller att ett avtal blir ogiltigt i sin helhet, tycks enligt Dotevall förutsättningsläran ha en tämligen stark ställning i den svenska rätten.¹⁰⁰

---

⁹⁶ Flodgren, *Förutsättningsläran - Ett viktigt komplement till avtalslagen*, s. 386.

⁹⁷ A.a., s. 387.

⁹⁸ Se NJA 1996 s. 410 där HD anförde att förutsättningsläran ses som ett komplement till främst avtalstolkning och ogiltighetsgrunderna i avtalslagen.

⁹⁹ Dotevall, *Avtalslagen en kommentar*, s. 268.

¹⁰⁰ Dotevall, *Ekvivalensprincipen*, s. 449.

7. Rättsföljder

7.1 Allmänt

Något entydigt svar på frågan om vilka rättsföljder som kan göras gällande vid tillämpningen av förutsättningsläran tycks inte föreligga. Liksom ifråga om hur rättsföljden enligt förutsättningsläran terminologiskt ska rubriceras då ett avtal förklaras oförbindande eller overksam. Dessa frågor har av författare i den juridiska doktrinen besvarats olika. I svensk rättspraxis och doktrin används termen ogiltighet som den vanligaste rättsföljden vid tillämpningen av förutsättningsläran, dvs. att avtalet blir ogiltigt eller overksam i sin helhet. Även olika inskränkande jämkningar av avtalsförpliktelser kan förekomma.¹⁰¹

7.2 Rättsverkningarna enligt doktrinen

Enligt Lennart Vahlén är ogiltighet enligt förutsättningsläran den normala rättsföljden, men utesluter inte smidigare lösningar hos domstolarna som kan resultera i en utveckling av det civilrättsliga sanktionssystemet. Dock varnar Vahlén för obetydliga jämkningar eftersom detta kan komma att äventyra rättssäkerheten.¹⁰² Ramberg framhåller ogiltighet som den enda rättsföljden när förutsättningsläran tillämpas och utesluter därmed jämkning av ett avtal som en möjlig rättsföljd enligt förutsättningsläran. Den av Ramberg förutsättningsläran framhålls därmed som ”en ”sköld” mot betungande förpliktelser men däremot inte ett ”svärd” med vars hjälp en avtalspart skulle kunna erhålla ytterligare fördelar”.¹⁰³ Liksom Vahlén och Ramberg har Adlercreutz som sin ståndpunkt rättshandlingens ogiltighet eller overksamhet som den viktigaste ifrågakommande rättsföljden vid tillämpningen av förutsättningsläran. Enligt Adlercreutz ses förutsättningsläran framförallt som en del av tolkningsläran, dvs. den kan fungera som en utfyllande rättsregel.¹⁰⁴

Lehrbergs och Flodgrens ståndpunkter skiljer sig vad gäller frågan om de rättsföljder som kan aktualiseras vid tillämpningen av förutsättningsläran. Att avtalet förklaras oförbindande eller overksam är enligt Lehrberg den vanligaste rättsverkan av felaktiga förutsättningar vid tillämpningen av förutsättningsläran, dvs. total ogiltighet av en rättshandling enligt den i rättspraxis använda terminologin. Även olika jämkningar av avtalets innehåll kan komma att

---

¹⁰¹ NJA 1989 s. 614, se även Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 564 ff.

¹⁰² Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 566 f.

¹⁰³ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 212 f.

¹⁰⁴ Adlercreutz, *Avtalsrätt II*, s. 148.

bli aktuella men är dock mindre vanligt. En ny förpliktelse kan således inte åläggas en avtalspart med tillämpningen av förutsättningsläran.¹⁰⁵ Jämkning av en befintlig förpliktelse i skärpande riktning är inte heller möjligt, det torde å andra sidan kunna vara möjligt men sådana kvalificerade fall regleras av avtalslagens ogiltighetsregel i 36 §.¹⁰⁶ Skadestånd för det positiva kontraktsintresset anses enligt Lehrberg inte heller kunna bli påföljden vid tillämpningen av förutsättningsläran, eftersom skadestånd enligt huvudregeln utgår först vid ett kontraktsbrott och innefattar inte sådana fall av felaktiga förutsättningar.¹⁰⁷ Flodgren delar Lehrbergs mening och anser att förutsättningsläran är ett viktigt komplement till ogiltighetsreglerna i avtalslagen, rättsföljden av dess tillämpning kan vara antingen ogiltighet eller jämkning av förpliktelse. Skadestånd som en möjlig påföljd torde däremot inte kunna aktualiseras vid tillämpningen av förutsättningsläran.¹⁰⁸ Det bör framhållas att även Hellner delar denna mening och framhåller att förutom ogiltighet av ett avtal som en möjlig rättsföljd när förutsättningsläran tillämpas, föreligger även möjligheten till modifikationer av avtalet. Någon ersättning för det positiva kontraktsintresset är däremot inte möjligt vid tillämpningen av förutsättningsläran.¹⁰⁹

I vad mån förutsättningsläran kan tillmätas positiv relevans med förpliktelseökning som påföljd har det i rättspraxis gjorts vissa ställningstagande, där HD tagit avstånd från denna möjlighet. Enligt uttalanden i HD har förutsättningsläran främst tillämpats i rättspraxis för att uppnå ogiltighet av en rättshandling. Även olika inskränkande jämkningar av avtalsförpliktelser kan förekomma. I svensk doktrin har man i allmänhet utgått från att de rättsföljder som kan aktualiseras vid tillämpning av förutsättningsläran är total eller partiell ogiltighet eller överksamhet av en rättshandling. Något stöd i rättspraxis för att ett avtal ska kunna jämkas i skärpande riktning med stöd av förutsättningsläran finns däremot inte. Eftersom jämkning av en förpliktelse i skärpande riktning regleras av den i avtalslagen 36 §, finns det inte någon anledning att i rättstillämpningen ge förutsättningsläran den mera vidsträckta tillämpning, som skulle bli följd, om i stort sett vilka civilrättsliga rättsverkningar som helst kunde grundas på förutsättningsläran. Beträffande skadestånd framhåller HD att sådan ersättning för det positiva kontraktsintresset kan utdömas först när det är fråga om ett kontraktsbrott liksom vid vissa kvalificerade fall av s.k. culpa in

---

¹⁰⁵ Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 240.

¹⁰⁶ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 583.

¹⁰⁷ Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 240.

¹⁰⁸ Flodgren, *Förutsättningsläran - Ett viktigt komplement till avtalslagen*, s. 391.

¹⁰⁹ Hellner, *Speciell avtalsrätt II*, 2 häftet, s. 62.

contrahendo, dvs. oaktsamt eller vårdslöst förfarande. HD fann inte heller det motiverat att inom rättstillämpningen vidareutveckla förutsättningsläran till en skadestandsregel.¹¹⁰

För att knyta an till ovan nämnda ställningstagande i praxis skall också rättsfallet NJA 1989 s. 614 beskrivas i korthet. Frågan i fallet var huruvida en part enligt förutsättningsläran kan åläggas en annan förpliktelse än den som förutsatts i avtalet. I fallet hade ett avtal om underhållsskyldighet träffats mellan makar i samband med deras äktenskapsskillnad. Enligt avtalet skulle hustrun erhålla hälften av mannens efterlevandepension från ett försäkringsbolag. Utan att närmare undersöka omständigheterna utgick båda parter från förutsättningen att mannen kunde disponera över försäkringen på angivet sätt. När det senare visade sig att mannen inte kunde disponera över försäkringen eftersom det stred mot försäkringsbolagets villkor, väckte hustrun talan mot mannen och yrkade med åberopande av förutsättningsläran och 36 § avtalslagen att mannen skulle åläggas att teckna en för hustrun motsvarande försäkring, så att hustrun skulle få samma efterlevandeskydd som om det ursprungliga avtalet hade kunnat genomföras. Mot bakgrund av dessa uttalande som framgått ovan fann HD att en sådan positiv relevans med förpliktelseökning som påföljd inte kunde utdömas enligt förutsättningsläran, någon anledning att i rättstillämpningen ge förutsättningsläran den mera vidsträckta tillämpningen förelåg däremot inte. En jämkning av avtalet enligt 36 § avtalslagen föreföll således inte heller vara möjligt i detta hänseende, eftersom avtalsvillkor som är omöjliga att förverkliga ansågs inte heller vara oskäligen. Varför hustruns talan i målet lämnades utan bifall.

7.3 Omständigheter som kan utesluta rättsföljder

Trots att en förutsättning är relevant i och för sig bör det dock nämnas att det förekommer omständigheter som kan utesluta förutsättningspåföljder. Inledningsvis handlar det om sådana fall där löftesgivaren uttryckligen eller genom ett konkludent handlande godkänner ett ingånget avtal, trots att denne erhåller kännedom om den felaktiga förutsättningen. Ett sådant godkännande medför att någon rättsföljd ej kan göras gällande.¹¹¹ Bland andra omständigheter är reklamationsregler sådana regler som också utesluter rättsföljder. När det för löftesgivaren

---

¹¹⁰ Se härom NJA 1989 s. 614.

¹¹¹ Lehrberg, *Förutsättningsläran*, s. 562.

uppdagats att förutsättningen har slagit fel, krävs vad gäller reklamation att löftesgivaren som huvudregel reklamerar inom skälig tid enligt det stadgande som följer i KöpL eller KköpL.¹¹² Preskription är en ytterligare omständighet som medför att någon rättsföljd ej inträder. För detta finns allmänna regler i preskriptionslagen. Av stadgandet i 2 § preskriptionslagen framgår att den allmänna preskriptionstiden är tio år om inte preskriptionen avbryts dessförinnan.

---

¹¹² Lehrberg. *Förutsättningsläran*, s. 563.

8. Analys

8.1 Sammanfattning

1. Utgör förutsättningsläran en gällande rättsregel i svensk rätt?

Som framgått kan det konstateras att meningsskiljaktigheterna rörande förutsättningsläran i den juridiska doktrinen är relativt omfattande. Någon generell acceptans av förutsättningsläran förefaller således inte finnas. Bland vissa författare är förutsättningsläran ett omstritt ämne och beskrivs ofta som inte enhetlig, medan andra ser förutsättningsläran som en överordnad princip eller en sista utväg att tillgripa när avtalslagens ogiltighetsregler inte räcker till. För att kunna komma tillrätta med orättfärdiga, otillbörliga eller på annat sätt oskäligen avtal tillgodoses enligt kritikerna de behov som kan uppstå främst med hjälp av den numera lagstadgade 36 § i avtalslagen, vars stadgande reglerar de avtalsvillkor som kommit att framstå som oskäligen.

Det föreföll en tid som om förutsättningsläran nära nog försvunnit ur svensk rättspraxis, men senare kom ett viktigt klargörande av lagstiftaren beträffande förutsättningslärans ställning i samband med införandet av den stora generalklausulen i 36 § avtalslagen. Av departementschefens uttalanden i anslutning till det föreliggande betänkandet framgår bl.a. att

”tillämpningen av generalklausulen vid ändrade förhållanden inte skulle ges den innebörden att generalklausulen skulle ersätta förutsättningslärans regler om ogiltighet av avtal på grund av bristande förutsättningar”. Men att införandet av klausulen torde medföra att förutsättningsläran i framtiden skulle komma att få en mera begränsad betydelse än tidigare”.

Under 80-talet klargjordes förutsättningslärans ställning. Några avgöranden av HD inledde förutsättningslärans pånyttfödelse i svensk rätt, där rättsfallet NJA 1985 s. 178 utgör ett viktigt fall som ger underlag för slutsatsen att förutsättningsläran är en självständig rättsregel i svensk rätt. Trots införandet av den lagstadgade generalklausulen i 36 § avtalslagen har svenska domstolar tillämpat förutsättningsläran utanför det lagreglerade området i flertalet betydande fall. Vissa allmänna uttalanden om förutsättningslärans närmare betydelse gjordes även i rättsfallet NJA 1981 s. 269, där HD slagit fast att den allmänna förutsättningsregeln står till domstolarnas förfogande som ett verktyg för att hantera den problematik som uppstår till följd av okända eller oförutsedda förhållanden. Av dessa uttalanden framgår;

“Uppenbart är att part i ett avtal regelmässigt själv måste bära risken av att hans förutsättningar för avtalet brister. Annat gäller, om svikligt eller därmed likställt förfarande ligger motparten till last. Men även i vissa andra fall, där en förutsättning varit väsentlig för part och detta också insetts eller bort inses av motparten, torde låt vara i snäv omfattning rättslig betydelse kunna tillerkännas förutsättningar, och detta även på det sättet att förutsättnings bristande kan medföra att avtal förklaras ej vara gällande. Härför bör dock krävas, att särskilda omständigheter föreligger som gör detta lämpligt och rimligt”

I avtalslagen saknas lagstöd eller någon uttrycklig bestämmelse som reglerar förutsättningsläran och dess rättsföljder. Enligt förarbetena från lagens tillkomst var dessa frågor inte mogna för lagstiftning, varför förutsättningsläran lämnades utanför det lagreglerade området. Trots att förutsättningsläran är ett oreglerat område kan det dock fastställas att dess existens idag är ett faktum i och med att den tillämpas av de svenska domstolarna. Av den praxis som redovisats i detta arbete framgår att förutsättningsläran är en etablerad del av avtalsrätten. Förutsättningsläran har helt klart en plats i den svenska rättsordningen. Oenigheten inom doktrinen handlar idag snarare om vilken betydelse man ska tillmäta förutsättningsläran.

Förutsättningsläran verkar i praktiken som ett komplement till främst avtalstolkning och ogiltighetsgrunderna i avtalslagen. Detta stöds också utifrån uttalanden i rättspraxis där HD i fallet NJA 1996 s. 410 anfört följande;

”ogiltighet av ett avtal enligt reglerna i en allmän förutsättningslära kommer i fråga först om för en bedömning relevanta villkor, uttryckliga eller tolkningsvis fastställda, särskilda regler beträffande avtalstypen eller i övrigt tillämpliga lagregler saknas. Förutsättningsläran kan med andra ord ses som ett komplement till främst avtalstolkning och ogiltighetsgrunderna i avtalslagen”.

Förutsättningslärans egentliga innebörd sammanfattas som en lära om verkan av okunnighet och misstag samt ändrade förhållanden. Sammanfattningsvis handlar det om en i princip självständig rättsregel eller allmän rättsprincip vilken tillämpas på oreglerade fall av felaktiga förutsättningar, dvs. oriktiga och bristande förutsättningar.

2. *Under vilka omständigheter kan förutsättningsläran åberopas?*

Alla avtal ingås under vissa förutsättningar, dvs. ett underförstått villkor som i sin tur har betydelse för parternas motiv att ingå avtalet. Den som exempelvis köper ett hus, gör det under förutsättning att huset ska kunna användas för det ändamål den är avsedd för. En förutsättning är som framgått något som i princip ligger utanför avtalet, dvs. ett villkor som inte har diskuterats mellan avtalsparterna och har därmed heller inte intagits som ett villkor för rättshandlingens giltighet. För att kunna åberopa förutsättningsläran krävs att den för löftesgivaren förutsättningen ska ha slagit fel, dvs. att förutsättningen är felaktig. En förutsättning sägs ha slagit fel när någon okänd eller oförutsedd omständighet gör att de avtalade förpliktelseerna blir mindre förmånliga eller mer besvärliga än vad löftesgivaren har förutsett. Vanligen beror detta på att den felaktiga förutsättningen redan förelåg vid avtalets ingående (oriktig förutsättning) eller inträffat därefter (bristande förutsättning). Här talar man om att löftesgivaren måste ha svävat i villfarelse eller i okunnighet om förutsättningens felaktighet, dvs. löftesgivaren av en rättshandling är omedveten om vissa förhållanden som redan förelåg vid avtalets ingående eller skulle inträffa därefter. Förutsättningar kan avse förhållanden i såväl nutid som framtid eller förfluten tid.

För att felaktiga förutsättningar ska kunna tillmätas någon rättslig relevans krävs vidare att de hos förutsättningsläran uppställda rekvisiten är uppfyllda. Rekvisiten för detta är: Väsentlighetsrekvisitet, synbarhetsrekvisitet och riskrekvisitet eller den s.k. avslutande relevansbedömningen. En förutsättning är väsentlig om den inverkar på löftesgivarens handlande och därmed varit bestämmande. Följderna av okända eller oförutsedda omständigheter måste ha fått sådana verkningar att löftesgivaren inte skulle ingått avtalet under samma villkor om han haft kännedom om dessa omständigheter eller förutsatt hur förhållandena senare skulle komma att utvecklas. Ett vidare krav är att förutsättningen så väl som dess väsentlighet ska ha varit synbart för medkontrahenten. Att löftesgivaren utgick ifrån en viss förutsättning vilken i sin tur hade en avgörande betydelse för denne, ska ha insetts eller bort inses av medkontrahenten.

Det är dock inte tillräckligt att det föreläggat en väsentlig förutsättning som varit synbar för medkontrahenten för att förutsättningar ska tillmätas någon rättslig relevans. Utgångspunkten är att vardera parten själv får stå risken för sina förutsättningsars felaktighet. Enligt riskrekvisitet eller den s.k. avslutande relevansbedömningen görs en prövning, utifrån denna

bedömning ska särskilda omständigheter göra det lämpligt och rimligt att övervältra risken på motparten för att förutsättningen ska tillerkännas rättslig relevans. Avgörandet utifrån en sådan bedömnings grundas på det som utgör en lämplig riskfördelning i det enskilda fallet objektivt sett.

3. Vilka rättsföljder medför tillämpningen av förutsättningsläran?

Vilka rättsföljder som kan aktualiseras vid tillämpningen av förutsättningsläran, finns som framgått inte något entydigt svar på denna fråga. Vad gäller rättsverkningarna enligt den juridiska doktrinen är meningarna delade, olika rättsvetenskapsmän har olika uppfattningar ifråga. Av den praxis som redovisats i detta arbete står det klart att ogiltighet av rättshandlingen enligt svensk rättspraxis är den vanligaste rättsföljden vid tillämpningen av förutsättningsläran, dvs. att avtalet blir ogiltigt eller overksam i sin helhet. Även olika inskränkande jämkningar av avtalsförpliktelser kan förekomma.

Huruvida det är möjligt att tillmäta förutsättningar positiv relevans med förpliktelseökning som påföljd, visar undersökningen av den praxis som behandlats i detta arbete att en ny sådan förpliktelse inte kan åläggas en avtalspart vid tillämpningen av förutsättningsläran. Jämkning av en befintlig förpliktelse i skärpande riktning är således inte heller möjligt att åstadkomma med stöd av förutsättningsläran. Skadestånd intill det positiva kontraktsintresset som en möjlig påföljd kan däremot inte heller aktualiseras när förutsättningsläran tillämpas.

4. Vilka omständigheter kan utesluta rättsföljder?

Bland sådana omständigheter som kan utesluta rättsföljder kan nämnas de fall där löftesgivaren godkänner ett ingånget avtal, trots kännedom om den förutsättning, vilken denne utgått ifrån, visar sig vara felaktig. Ett sådant godkännande kan antingen vara en uttrycklig viljeförklaring från löftesgivarens sida att ingå avtalet eller genom ett s.k. konkludent handlande, dvs. löftesgivarens handlingssätt kan uppfattas vara i överensstämmelse med att ett avtal uppkommit trots att en sådan viljeförklaring inte existerar parterna emellan. Utöver ovan nämnda omständigheter är reklamationsregler också sådana omständigheter som utesluter rättsföljder. För dessa fall krävs enligt huvudregeln att löftesgivaren vars

förutsättning slagit fel åberopar sina rättigheter genom att göra en reklamation enligt de reklamationsregler som följer av KöpL eller KköpL. När löftesgivaren upptäckt att den förutsättning, vilken löftesgivaren utgått ifrån, visar sig vara felaktig, ska en reklamation om detta göras inom skälig tid. En sådan reklamation anses vara inom ramen för dess stadgande om reklamationen skett inom två månader efter det att löftesgivaren upptäckt felet. Bland ytterligare omständigheter som medför att någon rättsföljd ej inträder kan preskription nämnas som en sådan omständighet. För detta finns allmänna regler i preskriptionslagen. Av lagstadgandet i 2 § preskriptionslagen framgår att den allmänna preskriptionstiden är tio år om inte preskriptionen avbryts dessförinnan.

9. Slutsats

Efter en ingående undersökning av förarbeten, praxis och den juridiska doktrinen ger det underlag för slutsatsen att förutsättningsläran är en självständig rättsregel i svensk rätt. Dess existens idag är ett faktum i och med att den tillämpas av domstolarna. Förutsättningsläran är en etablerad del av avtalsrätten och har därmed helt klart en plats i den svenska rättsordningen. Förutsättningsläran ses som ett komplement till främst avtalstolkning och ogiltighetsgrunderna i avtalslagen. Förutsättningsläran står till domstolarnas förfogande som ett verktyg för att hantera den problematik som uppstår till följd av okända eller oförutsedda förhållanden. Sammantaget handlar det om en i princip självständig rättsregel eller allmän rättsprincip vilken tillämpas på oreglerade fall av felaktiga förutsättningar, dvs. oriktiga och bristande förutsättningar.

Vad gäller förutsättningslärans rättsföljder är ogiltighet eller overksamhet av avtalet i sin helhet den vanligaste rättsföljden, men även olika jämkningar av avtalsinnehållet kan förekomma. Löftesgivarens godkännande av ett avtal trots kännedom om förutsättningens felaktighet, utebliven reklamation och preskription är sådana omständigheter som kan utesluta rättsföljder trots att en förutsättning är relevant.

10. Avslutande kommentarer

Ett oreglerat område som den förutsättningsläran är, blir genast föremål för omfattande diskussioner, särskilt bland rättsvetenskapsmän som ställer sig kritiska till dess existens och tillämpning. Varför ge utrymme åt en konkurrerande lära, särskilt när det finns en etablerad lagstiftning som tar sikte på avtalsrelationer där avtalsbalansen har rubbats av oförutsebara händelser? Till dessa kritiker ställer jag istället motfrågan: Hur ska en avtalsrättslig tvist istället kunna lösas såvida avtalslagens ogiltighetsregler inte räcker till, eller i sådana fall där frågan varken är reglerad i avtalet eller kan lösas genom annan rättsnorm?

Enligt min mening är förutsättningslärans roll inte utspelad, tvärtom fyller den sin funktion fortfarande. Trots uttalanden i förarbetena om att förutsättningsläran kan komma att få en mera begränsad betydelse efter införandet av 36 § i avtalslagen, finner jag däremot inte att dessa uttalanden på något sätt begränsat eller hindrat de svenska domstolarna från att tillämpa förutsättningsläran i flertalet betydande fall.

Förutsättningsläran är ett rättsområde under ständig utveckling, vilket är välbehövligt när avtalsrätten står inför nya framtida utmaningar, särskilt när elektroniska tjänster blir allt vanligare och nya avtalstyper utvecklas. Att elektroniska tjänster ökar råder det inga tvivel om, med dess framväxt uppstår också problem när det gäller företagens krångliga och otydliga standardvillkor. De tjänster som en part tillhandahåller via näthandeln innefattar oftast omfattande villkor. För att kunna tillhandahålla dessa tjänster krävs vidare att parten accepterar standardvillkoren, vilka i sin tur en vanlig människa normalt inte ens fäster avseende vid. För en vanlig människa är dessa villkor oftast svårlästa och svårbegripliga juridiska dokument. Vanligtvis är dessa villkor så omfattande och komplicerade, att en vanlig människa inte kan sätta sig in i vad denne samtycker till och vilka skyldigheter denne tar på sig när man accepterar dessa villkor i samband med avtalets ingående. Huruvida avtalsrättsliga problem kommer att uppstå är detta enligt min mening troligtvis bara en tidsfråga innan denna utveckling på ett mera tydligt sätt ställer de svenska domstolarna inför en ny problematik. Uttalanden i praxis är således ytterst viktiga klargöranden där HD slagit fast att förutsättningsläran står till domstolarnas förfogande som ett verktyg för att hantera det oväntade.

Som framgått kan felaktiga förutsättningar vara relevanta även i fall som inte omfattas av det lagreglerade området. Därmed finner jag det anmärkningsvärt att det i lagstiftningen inte finns några invändningar gällande dessa regler. Mot denna bakgrund delar jag Lehrbergs mening om att en allmän sådan regel bör finnas lagstadgad, som skulle kunna ge en part möjligheten att frånträda avtalets rättsverkningar när rättshandlingen har företagits under felaktiga förutsättningar, eller jämka ett sådant avtal med tillämpningen av förutsättningsläran som en självständig rättsregel. Förutsättningsläran har utvecklats för att hantera den problematik som uppstår till följd av okända eller oförutsedda förhållanden, läran skapar en möjlighet för en avtalspart att frånträda avtalets rättsverkningar när en avtalspart har företagit rättshandlingen under felaktiga förutsättningar. Den part som vid en uppkommen tvist vill göra gällande att ett avtal ska förklaras ogiltigt eller overksam i sin helhet, förväntas också vid en sådan tvist åberopa förutsättningsläran, eftersom ogiltighet eller overksamhet är den vanligaste rättsföljden när förutsättningsläran tillämpas.

11. Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Regeringens Propositioner

Förslag till lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område,

Lag om avbetalningsköp m.m. 31 jan. (1914).

Prop. 1975/76:81 Om ändring i avtalslagen m.m.

Utredningsbetänkanden

SOU 1974:83 Generalklausul i förmögenhetsrätten.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1936 s. 368

NJA 1981 s. 269

NJA 1985 s. 178

NJA 1989 s. 614

NJA 1970 s. 72

NJA 1993 s. 319

NJA 1996 s. 410

Hovrätt

Göta Hovrätt mål nr FT 856-13

Litteratur

Adlercreutz Axel, Gorton Lars, Lindell Frantz Eva, *Avtalsrätt I*, uppl. 14. Juristförlaget i Lund 2016.

(cit. "Adlercreutz, Avtalsrätt I")

Adlercreutz Axel, Gorton Lars, *Avtalsrätt II*, uppl.6. Juristförlaget i Lund 2010.

(cit. "Adlercreutz, Avtalsrätt II").

Flodgren Boel, *Förutsättningsläran - Ett viktigt komplement till avtalslagen*. I Flodgren B, m.fl. (red). *Avtalslagen 90 år*. Aktuell nordisk rättspraxis. Norstedts Juridik AB, Stockholm 2005.

(cit. "Flodgren, Förutsättningsläran - Ett viktigt komplement till avtalslagen").

Grönfors Kurt, Dotevall Rolf, *avtalslagen en kommentar, uppl. 4:1*. Norstedts Juridik AB, Visby 2010.

(cit. "Dotevall, Avtalslagen en kommentar").

Hellner Jan, Hager Richard, Persson Annina H. *Speciell avtalsrätt II, Kontraktsrätt*, uppl. 6, första häftet. Norstedts Juridik, Visby 2015.

(cit. "Hellner, Speciell avtalsrätt II, 1 häftet")

Hellner Jan, Hager Richard, Persson Annina H. *Speciell avtalsrätt II, Kontraktsrätt*, uppl. 5:1, andra häftet. Wolters Kluwer AB, Visby 2016.

(cit. "Hellner, Speciell avtalsrätt II, 2 häftet").

Hydén Håkan, Hydén Therese. *Rättsregler*, uppl. 6:3. Studentlitteratur AB, Lund 2011.

(cit. "Hydén, Rättsregler").

Lehrberg, Bert, *Förutsättningsläran. Allmänna betingelser för möjligheten att frånträda rättshandlingar på grund av okända eller oförutsedda omständigheter*. Iustus Förlag, Uppsala 1989.

(cit. "Lehrberg, Förutsättningsläran").

Lehrberg Bert, *avtalstolkning*, femte uppl. Institutet för bank och affärsjuridik AB (I.B.A) 2009.

(cit. "Lehrberg, Avtalstolkning").

Lehrberg Bert, *avtalsrättens grundelement*, upplaga 1. Institutet för bank och affärsjuridik AB (I.B.A.). 2004.

(cit. "Lehrberg, Avtalsrättens grundelement").

Lehrberg Bert, *Förutsättningsläran då och nu*. I Lehrberg B, m.fl. (red). *I Avtalslagen 90 år*. Aktuell nordisk rättspraxis. Norstedts Juridik AB, Stockholm 2005.

(cit. "Lehrberg, Förutsättningsläran då och nu").

Lehrberg Bert, *praktisk juridisk metod*, uppl. 6. Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB. (I.B.A) 2010.

(cit. "Lehrberg, Praktisk juridisk metod").

Norlén Andreas, *Oskälighet och 36 § avtalslagen*, Linköpings universitet, ekonomiska institutionen, avdelningen för rätt och rättsfilosofi. Linköping 2004.

(cit. "Norlén").

Ramberg Jan, Ramberg Christina, *allmän avtalsrätt*, uppl. 9. Norstedts Juridik AB, 2014

(cit. "Ramberg, Allmän avtalsrätt 2014").

Ramberg Jan, Ramberg Christina, *Allmän avtalsrätt*, uppl. 10. Författarna och Wolters Kluwer Sverige AB, 2016.

(cit. "Ramberg, Allmän avtalsrätt").

Artiklar

Dotevall Rolf, *"Ekvivalensprincipen och jämkning av långvariga avtal"*, SvJT 2002 s. 449.
(cit. "Dotevall, "Ekvivalensprincipen").

Lehrberg Bert, *Förutsättningsläran – en rättsregel i modern svensk rätt*, SvJT 1990 s. 189-201
(cit. "Lehrberg, *Förutsättningsläran – en rättsregel i modern svensk rätt*").

Wilhelmsson Thomas, SvJT 1989 s. 451
(cit. "Wilhelmsson")